

Elżbieta Mastalerz, Ladislav Rudolf, Vaclav Tvarůžka

Organizacja nauczania istotnym elementem przygotowania dydaktycznego współczesnego nauczyciela

Praca nauczyciela jest zdeterminowana, bardziej niż jakakolwiek inna ludzka działalność, przez zachodzące procesy społeczne, polityczne, przez zmiany w nauce, technice i kulturze, ale głównie przez oczekiwania społeczne, co do jej rezultatów. Taka właśnie sytuacja zmusza nauczyciela do korzystania z nowych teorii, z innych dziedzin nauki. Obok jakże ważnych funkcji dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych, jakie ma do spełnienia nauczyciel, szczególnego znaczenia nabierają jego zdolności organizacyjne. To właśnie on musi przyjmować rolę organizatora procesów osobowościowotwórczych oraz kierować zespołem uczniowskim i indywidualnym rozwojem uczniów.

Proces uczenia się to motywowanie, samodzielne i aktywne nastawienie uczniów na odkrywanie przez poznawanie, działanie i doświadczanie. Nauczyciel jest przewodnikiem w tych doświadczeniach. Organizuje on sytuacje, w których możliwe staje się zdobycie wiedzy i umiejętności przez uczniów. By sprostać trudnym zadaniom edukacji i wychowania młodzieży niezbędne staje się wyposażenie nauczycieli w podstawy organizacji pracy, tak aby ich działania przynosiły efekty i mogły stanowić wzór dla ucznia. „Wzór osobowy, będący jednocześnie autorytetem moralnym, jest nosicielem wartości” [4].

Na gruncie teorii organizacji cały proces organizowania pracy dzieli się na dwie zasadnicze fazy:

- preparacji, czyli przygotowania działań,
- realizacji, czyli wykonania.

Powstaje uzasadnione pytanie: jakie umiejętności powinien opanować nauczyciel w toku przygotowania do zawodu, aby jego działanie pozostawało w zgodzie z założeniami teorii cyklu zorganizowanego działania?

Problematyka umiejętności nauczyciela w kontekście zasad organizowania pracy

Nauczyciel w trakcie przygotowania zawodowego na uczelni zdobywa umiejętności głównie w zakresie planowania i wykonania dokumentacji, np. planów pracy dydaktyczno-wychowawczej, wymagań edukacyjnych, konspektów lekcji, narzędzi do sprawdzania wiedzy i umiejętności uczniów, narzędzi do ewaluacji procesu

dydaktycznego i działań wychowawczych. W trakcie lekcji próbnych i praktyk pedagogicznych student nabywa umiejętności realizacji zaplanowanego procesu dydaktycznego oraz podstawy współpracy ze środowiskiem szkolnym (nauczycielami, dyrekcją, rodzicami, organizacjami szkolnymi i środowiskowymi). Umiejętności opiekuńczo-wychowawcze są także w niewielkim zakresie kształtowane w trakcie studiów, student – kandydat na nauczyciela zdobywa raczej teoretyczne podstawy działania w tym zakresie. W dotychczasowym dorobku literatury pedagogicznej sporo uwagi poświęca się kierowniczej roli nauczyciela i wychowawcy (R. Polny, W. Kobyliński, B. Kiernicki i inni). Dla teorii kształcenia ogólnotechnicznego najcenniejszy jest wkład W. Okonia (ogniwa lekcji jako osnowa działania nauczyciela na zajęciach) oraz B. Kiernickiego (fazy cyklu organizacyjnego jako osnowa dla lekcji wytwórczo-praktycznych uczniów).

Zakresy działań nauczyciela w pracy zawodowej

Analizując literaturę pedagogiczną, widzimy, jak szerokiej skali oddziaływań dydaktyczno-wychowawczych nauczyciela poddana jest młodzież i że wiąże się z tym potrzeba wielostronnego przygotowania go do zawodu. Celem kształcenia wielostronnego jest zapewnienie jednostce harmonijnego rozwoju, wyzwalając u niej wszechstronną aktywność [3]. Wielostronność kształcenia nauczycieli podkreślają m.in. W. Okoń, T. Lewowicki, M. Śnieżyński. W procesie edukacji szkolnej zasadnicze działania nauczyciela skupiają się w dwóch zakresach: dydaktycznym i wychowawczym. Akcentując w tym opracowaniu przygotowanie dydaktyczne nauczycieli, ograniczymy się do wyliczenia umiejętności metodycznych niezbędnych w praktyce szkolnej. Podstawę działań dydaktycznych stanowi umiejętność planowania pracy – dotyczy to nauczania całościowego (w całym etapie edukacji szkolnej ucznia) i pojedynczych zajęć/lekcji szkolnych. Kolejną umiejętność dydaktyczną wiąże się z doбором programu nauczania (a co za tym idzie – treści nauczania), doбором środków (w tym multimedialnych) i materiałów do ćwiczeń oraz optymalnych metod pracy z uczniami. Niezbędne jest przy tym formułowanie tematów lekcji i określanie celów dydaktyczno-wychowawczych oraz zadań dydaktycznych każdej jednostki lekcyjnej. Przygotowanie do zawodu nauczyciela winno obejmować podstawy organizacji pracy, dotyczące nie tylko jej planowania. Rezultaty działania dydaktycznego muszą być kontrolowane i oceniane, wymaga się więc znajomości zasad poprawnej kontroli i ewaluacji procesu kształcenia. Wyliczenie umiejętności tylko w jednym z głównych obszarów działań nauczyciela wskazuje na wielorakość dziedzin, które obejmuje przygotowanie zawodowe nauczyciela.

Lekcja jako główna dziedzina działalności organizatorskiej nauczyciela

Podstawową formą organizowanego przez szkołę procesu dydaktyczno-wychowawczego jest lekcja – forma najbardziej dojrzała i wypróbowana, utrwalona wieloletnią tradycją, powszechnie uznawana i akceptowana. Wszelkie próby jej wyeliminowania lub zastąpienia inną formą pracy skończyły się niepowodzeniem [1]. Kształtowanie umiejętności organizacyjnych nauczyciela prowadzi się więc głównie podczas pracy z uczniami na lekcji. Punktem wyjścia wszelkich procesów organizowania pracy – jak twierdzą reprezentanci teorii organizacji – powinno być poprawne sformułowanie celów, których realizacji ma służyć działanie. Poprawne,

to jest dostatecznie szczegółowe i przystające do tematu lekcji, operacyjne formułowanie celów dydaktyczno-wychowawczych, jest naczelną umiejętnością dydaktycznego przygotowania nauczyciela [5]. Cele nauczania muszą być znane nie tylko nauczycielowi, powinien on bowiem potrafić przekazać je – w przystępnej i komunikatywnej formie – uczniom, zazwyczaj na początku współpracy. Umiejętności organizacyjnych i kierowniczych wymaga od nauczyciela także ten zespół czynności, który teoretycy organizacji określają jako pozyskiwanie i wykorzystanie zasobów. Zasobami w pracy nauczyciela są zarówno środki dydaktyczne, materiały i urządzenia techniczne (zasoby rzeczowe), jak i ludzie będący obiektem jego zainteresowania, tj. uczniowie i ich rodzice, pozostali członkowie personelu szkoły (zasoby osobowe). W teorii organizacji tym ostatnim poświęca się szczególnie dużo uwagi. Dla nauczyciela – realizatora procesu dydaktycznego – ważne są zasoby rzeczowe, gdyż dają poczucie pewności przygotowania się do lekcji, znacznie ułatwiają uczniom proces poznawania, ale przede wszystkim czynią lekcję ciekawszą, a zatem wpływają na pozyskanie zainteresowania uczniów omawianymi zagadnieniami [6]. Osiągnięcie oczekiwanego przyrostu wiedzy i umiejętności uczniów objętych oddziaływaniem nauczyciela – organizatora procesu dydaktycznego, nie jest możliwe bez racjonalnego planowania pracy. Walory dobrze zaplanowanej pracy są powszechnie znane, znaczenie planowania w pracy nauczyciela omówiono w artykule poświęconym kształtowaniu tych umiejętności w trakcie ćwiczeń z dydaktyki techniki [5]. Planowanie pracy nie daje gwarancji sukcesu, wskazuje natomiast najbardziej skuteczną i odpowiednią drogę. Stwarza szansę równomiernego rozłożenia obciążeń i dostosowania ich do możliwości uczniów, pozwala uniknąć spiętrzenia zadań, chroni przed popełnieniem błędów. Nauczyciel musi pamiętać o respektowaniu planu i traktowaniu go jako pomocnego narzędzia w pracy z uczniami. Powyższe rozważania dotyczą tych czynności, które w literaturze z zakresu teorii organizacji określa się jako preparacja działań. Najważniejsze zadania w realizacji lekcji, wynikające z teorii organizacji to: poprawne sformułowanie zadań dydaktycznych lekcji, racjonalny podział pracy wśród uczniów, sprawne i szybkie komunikowanie się, koordynacja zespołowych przedsięwzięć, a przede wszystkim życzliwość, konkretny styl współdziałania z uczniem, opierający się na zasadach demokratyzmu i partnerstwa. Istotne wydaje się też opanowanie przez nauczyciela umiejętności racjonalnego gospodarowania czasem. Czas pracy, zarówno nauczyciela, jak i ucznia, stanowi cenną wartość, a umiejętne gospodarowanie nim urasta do jednego z ważniejszych problemów edukacyjnych. Nie jest przecież rzeczą obojętną, w jakim czasie uczniowie zdołali opanować daną partię materiału przewidzianego w programie, czy spędzili czas pożytecznie, czy też nie. Jeśli nauczyciel jest słabym organizatorem, może stać się mimowolnym sprawcą marnotrawstwa czasu swoich uczniów, skazując ich na pracę w domu lub korepetycje. Nie mniej ważną umiejętnością w pracy szkolnej nauczyciela jest kontrola postępów uczniów. Podkreślana jest ostatnio w szkolnictwie polskim potrzeba kontroli i oceny przyrostu wiedzy z poszczególnych dziedzin w kolejnych etapach edukacyjnych (szkoła podstawowa, gimnazjum, liceum). Prowadzone są aktualnie poszukiwania najlepszych sposobów badania uczniów w tym zakresie. Zebranie wiarygodnych danych, porównanie ich ze standardami kształcenia, porównanie z punktem odniesienia uznanym za pożądany ma doprowadzić do optymalizacji pracy dydaktyczno-wychowawczej. Dynamizm procesów

edukacyjnych nie pozwala na wypracowanie uniwersalnego algorytmu postępowania, stawia się więc na twórcze i organizacyjnie sprawne działanie nauczyciela. Implikuje to konieczność odpowiedniego przygotowania młodej kadry pedagogicznej w omawianym tu zakresie organizacji pracy.

Kierunki kształtowania umiejętności organizacyjnych w ramach dydaktyki przedmiotowej

Do najważniejszych zadań dydaktyki jako dyscypliny przygotowania pedagogicznego nauczyciela należy, oprócz wiedzy pedagogicznej, wyposażenie kandydata omawianej profesji w umiejętności planowania szeroko rozumianej pracy. Najlepszym ćwiczeniem jest samodzielne opracowanie rocznego planu pracy dydaktyczno-wychowawczej przez studenta, następnie budowanie wymagań edukacyjnych dla zamierzonych działań. Nader ważna jest umiejętność sprawnego, poprawnego zaprojektowania pojedynczej lekcji, wraz z przejrzystym zapisem w formie konspektu. W dobie komercjalizacji wielu działań istnieje potrzeba kształtowania umiejętności sprawnego, obiektywnej kontroli działań nauczyciela i uczniów, do czego niezbędne jest tworzenie narzędzi do sprawdzania wiedzy i umiejętności. Ważnym elementem organizacji pracy na lekcji jest dokładne zlecenie zadań dla uczniów, najlepiej w formie krótkich, komunikatywnych pytań lub poleceń. Należy dodać, że zadbanie o uporządkowane stanowisko pracy ucznia i nauczyciela jest jednym z przejawów właściwej postawy na lekcji. Bezpośrednim sprawdzianem przydatności zawodowej studenta jest pozytywnie oceniona lekcja i pozytywna opinia z praktyki szkolnej. Uzyskiwanie najwyższych ocen za wykonane ćwiczenia, a także aktywne i twórcze podejmowanie zadań, powinno być wyznacznikiem najwyższej jakości przygotowania do zawodu.

Podsumowanie

Reasumując rozważania nad problemem uwzględniania organizacji pracy w kształceniu studentów kierunków nauczycielskich, należy stwierdzić niedosyt w tym zakresie. W planach studiów jest stosunkowo mało godzin na zajęcia (przedmiot Organizacja pracy ma skromny wymiar godzinowy, w wielu specjalnościach w ogóle nie występuje). Dydaktyki szczegółowe różnie traktują omawiane tu zagadnienia, zbyt mało uwagi poświęca się racjonalnemu gospodarowaniu czasem na lekcjach, marnotrawiąc cenne minuty czasu szkolnego. Jedynie praktyka w ramach lekcji próbnych pozwala na dokładne zgłębienie i wypuklenie tych ważnych pedagogicznie problemów, lecz jest uwarunkowana postawą i zrozumieniem roli organizacji działania w edukacji nauczyciela przez prowadzącego zajęcia ze studentami.

Bibliografia

- [1] Kobyliński W., *ABC organizacji pracy nauczyciela*, WSiP, Warszawa 1988
- [2] Kobyliński W., *Umiejętności organizatorskie i kierownicze nauczyciela jako niezbędny składnik jego kwalifikacji zawodowych*, [w:] *Drogi i bezdroża kształcenia nauczycieli w Polsce*, red. F. Szlosek, Wyd. WSi, Radom 1995
- [3] Kuźma J., *Optymalizacja systemu pedagogicznego kształcenia, doksztalcania i doskonalenia nauczycieli*, PWN, Warszawa–Kraków 1993

- [4] Noga H., *Istota i pogranicze pedagogiki*, Henryk Noga, Kraków 2004
- [5] Mastalerz E., *Kształcenie umiejętności nauczyciela w zakresie planowania pracy dydaktycznej*, [w:] *SCHOLA 2006 Kwalita výchovy a vzdelavania*, wyd. Slovenska Technicka Univerzita w Bratislave 2006, s. 262–268
- [6] Tvarůžka V., Rudolf L., *Digitální vizuální klip jako prostředek pojmové a konceptuální prezentace učiva technologické edukaci*, [w:] *Modernizace vysokoškolské výuky technických předmětů II.* Hradec Králové : Gaudeamus 2008, s. 204–207

Organisation of teaching as an important factor of teacher's preparation

Abstract

In this article authors discuss forming of teacher's organizational abilities, derived from achievements in organization theory, especially so-called cycle of organized actions. Basics of organized action are to be included in teacher's pedagogical education process. Conducting lessons basing on the rules of mentioned theory gives, in the opinion of the author, best of possible results.

Key words: organisation, teaching, teacher